

**SENAT
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
IX KADENCJA**

Warszawa, dnia 15 marca 2018 r.

Druk nr 760

**Pan
Stanisław KARCZEWSKI
MARSZAŁEK SENATU
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Na podstawie art. 76 ust. 1 Regulaminu Senatu, my niżej podpisani senatorowie wnosimy o podjęcie postępowania w sprawie inicjatywy ustawodawczej dotyczącej projektu ustawy

o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe.

Do reprezentowania nas w dalszych pracach nad tym projektem ustawy upoważniamy senatora Artura Warzochę.

W załączeniu przekazujemy projekt ustawy wraz z uzasadnieniem.

(-) Rafał Ambrozik	(-) Andrzej Mioduszewski
(-) Aleksander Bobko	(-) Andrzej Misiołek
(-) Grzegorz Czelej	(-) Marek Pęk
(-) Jerzy Czerwiński	(-) Wojciech Piecha
(-) Dorota Czudowska	(-) Leszek Piechota
(-) Robert Gawel	(-) Michał Potoczny
(-) Jan Hamerski	(-) Krystian Probierz
(-) Stanisław Karczewski	(-) Konstanty Radziwiłł
(-) Tadeusz Kopeć	(-) Janina Sagatowska
(-) Małgorzata Kopiczko	(-) Krzysztof Słoń
(-) Józef Łyczak	(-) Andrzej Stanisławek
(-) Marek Martynowski	(-) Rafał Ślusarz
(-) Łukasz Mikołajczyk	(-) Artur Warzocha

U S T A W A

z dnia

o zmianie ustawy – Kodeks cywilny, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe

Art. 1. W ustawie z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2017 r. poz. 459, 933 i 1132 oraz z 2018 r. poz. 398):

1) w art. 169 § 3 otrzymuje brzmienie:

„§ 3. Przepisów § 1 i 2 nie stosuje się do rzeczy wpisanej do krajowego rejestru utraconych dóbr kultury lub będącej dziełem sztuki zagrabionym z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w czasie II wojny światowej.”;

2) w art. 174 § 2 otrzymuje brzmienie:

„§ 2. Przepisu § 1 nie stosuje się do rzeczy wpisanej do krajowego rejestru utraconych dóbr kultury lub będącej dziełem sztuki zagrabionym z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w czasie II wojny światowej.”.

Art. 2. W ustawie z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2018 r., poz. 155, 398 i 416):

1) po art. 1103¹⁰ dodaje się art. 1103¹¹ w brzmieniu:

„Art. 1103¹¹. Do wyłącznej jurysdykcji krajowej należą sprawy o prawa rzeczowe lub posiadanie rzeczy ruchomej będącej dziełem sztuki zagrabionym z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w czasie II wojny światowej.”;

2) po art. 1110² dodaje się art. 1110³ w brzmieniu:

„Art. 1110³. Jurysdykcja krajowa w sprawach rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym jest wyłączna w zakresie, w którym rozstrzygnięcie dotyczy praw do rzeczy ruchomej będącej dziełem sztuki zagrabionym z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w czasie II wojny światowej.”.

Art. 3. W ustawie z dnia 4 lutego 2011 r. – Prawo prywatne międzynarodowe (Dz.U. z 2015 r. poz. 1792) w art. 41:

1) po ust. 1 dodaje się ust. 1a w brzmieniu:

„1a. Własność rzeczy ruchomej stanowiącej dzieło sztuki zagrabione z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w czasie II wojny światowej podlega prawu polskiemu.”;

2) dodaje się ust. 2a w brzmieniu:

„2a. Niemożliwe jest w przypadku, o którym mowa w ust. 1a, nabycie własności rzeczy ruchomej stanowiącej dzieło sztuki zagrabione z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w czasie II wojny światowej przed jej zwrotem prawowitym właścicielom lub władzom Rzeczypospolitej Polskiej.”.

Art. 4. Do oceny nabycia własności rzeczy ruchomej będącej dziełem sztuki zagrabionym w czasie II wojny światowej, prawa właściwego dla nabycia własności oraz określenia jurysdykcji polskiego sądu w sprawie praw rzeczowych i posiadania takiej rzeczy ruchomej stosuje się przepisy ustaw zmienianych w art. 1–3 w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą niezależnie od daty objęcia rzeczy w posiadanie.

Art. 5. Ustawa wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia.

UZASADNIENIE

Projektowana ustawa stanowi spójne uregulowanie ułatwiające Rzeczypospolitej Polskiej i jej obywatelom odzyskiwanie dzieł sztuki znajdujących się w rękach osób prywatnych, bez konieczności uciekania się do mechanizmów prawa cywilnego, wskazujących na powtórne nabycie przedmiotów (sprzedaż, darowizna) zrabowanych przez okupantów w czasie II wojny światowej. W obecnym stanie prawnym nabycie ruchomości, będącej zrabowanym dziełem sztuki od osoby nieuprawnionej, czyni nabywcę właścicielem, podobnie jak fakt dość krótkotrwałego posiadania w dobrej wierze. Ponadto przepisy ustawy prawo prywatne międzynarodowe wskazują na konieczność oceny skuteczności dokonanego nabycia w świetle przepisów prawa miejsca, w którym znajdował się nabywany przedmiot wywieziony z Polski, zaś jurysdykcja krajowa nie jest w tym przypadku jurysdykcją wyłączną, co zasadniczo uniemożliwia nieuznawanie wyroków obcych sądów zasadzających nabycie zrabowanego z Polski dzieła sztuki przez osobę nieuprawnioną.

W efekcie spadkobiercy niemieckich czy austriackich rabusiów i złodziei z czasów II wojny światowej zamieszkali w różnych krajach świata lub też marszandzi, którzy nabyli polskie dzieła sztuki, stają się legalnymi właścicielami polskich dóbr kultury – również w świetle polskiego prawa cywilnego. Jest to sytuacja kuriozalna i zasadniczo niemoralna. Prowadzi ona w prostej linii do patologii polegających na konieczności nabywania ukradzionych polskich dzieł sztuki od dzieci złodziei albo – jeśli osoby takie chciałyby oddać zrabowane przedmioty (co się sporadycznie zdarza) – konieczności sporządzania umów darowizny dzieł skradzionych. Celem projektowanych przepisów jest zmiana takiego, niewątpliwie niewskazanego stanu rzeczy. Zamierza się to zapewnić poprzez zmiany wybranych przepisów prawa cywilnego, procesu cywilnego, prawa kolizyjnego oraz wprowadzenie przepisów intertemporalnych.

Poprzez zmianę przepisów prawa cywilnego (art. 1 projektu) uniemożliwi się nabycie własności zrabowanego w wyniku działań wojennych II wojny światowej dzieła sztuki przez posiadacza czy to w dobrej wierze, czy to wskutek nabycia od osoby nieuprawnionej – zgodnie z przepisami prawa polskiego. Treść projektowanych przepisów wskazuje wprost, iż nabycie własności zrabowanego z terytorium Rzeczypospolitej w czasie II wojny światowej dzieła sztuki wskutek zasiedzenia jest niemożliwe, niedopuszczalne jest także nabycie własności takiej rzeczy wskutek nabycia od nieuprawnionego.

Poprzez zmianę stosownych przepisów prawa prywatnego międzynarodowego (art. 3) uniemożliwi się nabycie własności zrabowanego w wyniku działań wojennych II wojny światowej dzieła sztuki (przez posiadacza czy to w dobrej, czy to w złej wierze – jeśli w świetle obcego prawa możliwe byłoby nabycie w złej wierze) w efekcie oddziaływania obcego prawa cywilnego, w przypadku gdy przedmiot znajduje się zagranicą. Zostanie to osiągnięte poprzez wprowadzenie każdorazowej właściwości polskiego prawa w zakresie oceny nabycia dzieła sztuki. Obecnie przepisy kolizyjne (art. 41 ust. 2 ustawy prawo prywatne międzynarodowe wskazują, że „Nabycie i utrata własności, jak również nabycie i utrata oraz zmiana treści lub pierwszeństwa innych praw rzeczowych, podlegają prawu państwa, w którym przedmiot tych praw znajdował się w chwili, gdy nastąpiło zdarzenie pociągające za sobą wymienione skutki prawne”. Oznacza to, że polski sąd może np. przysądzić dzieło sztuki złodziejowi (nawet jeśli znalazło się zwrotnie w Polsce), jeśli w świetle prawa obcego (np. prawa austriackiego) ten złodziej lub jego zstępny już stał się właścicielem. Bez zmiany prawa prywatnego międzynarodowego zmiana prawa cywilnego, jak sugerowana powyżej, nic by w takich sytuacjach nie dała, jako odnosząca się jedynie do sytuacji nie mającej charakteru transgranicznego (zaś w przypadku wojennych rabunków dzieł sztuki transgraniczność jest normą). Jeżeli w rachubę wchodzi ustawa – Prawo prywatne międzynarodowe, to polskie prawo cywilne ma zastosowanie jedynie wówczas, gdy zostanie ono przez ustawę tę wskazane jako właściwe. Stąd konieczne jest dodanie do art. 41 ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe przepisów o treści jak wskazana w projekcie, celem wprowadzenia trwałej właściwości prawa polskiego w tym szczególnym przypadku.

Należy przy tym zauważyć, że zmieniane przepisy nie będą mieć wpływu na międzypaństwowe reguły restytucji dóbr kultury – regulowane traktatowo lub według norm prawa zwyczajowego. Normy ustawowe ustępować będą, zgodnie z regułami konstytucyjnymi, przed normami umów międzynarodowych. Zasadniczo w relacjach międzypaństwowych, gdy państwo jest posiadaczem dobra zrabowanego, restytucja nie następuje większych trudności; trudności następuje natomiast przyznanie się państwa, w którym przetrzymywany jest artefakt pochodzący z kradzieży dokonanej w okresie II wojny światowej do posiadania takiego dzieła sztuki.

Poprzez zmianę w art. 2 reguł jurysdykcji (przepisy Kodeksu postępowania cywilnego) wprowadzających jurysdykcję wyłączną polskiego sądu uniknie się możliwości wpływania obcymi orzeczeniami na los polskich dzieł sztuki (teoretycznie sąd obcy w chwili obecnej

mógłby zasądzić nawet zwrot dzieła sztuki oddanego Polsce przez prywatnego posiadacza). Obecnie jest tak, że orzeczenie obcego sądu jest uznawane z mocy prawa (art. 1145 kpc), chyba że istnieją przesłanki odmowy z art. 1146 kpc, z których najistotniejszą jest jurysdykcja wyłączna polskiego sądu. Jeśli procesowe prawo polskie przewiduje jurysdykcję wyłączną, orzeczenie obcego sądu nie jest uznawane (taki los czeka np. orzeczenia obcych sądów o losie polskich nieruchomości co wynika z art. 1103⁸ kpc). Trzeba wprowadzić analogiczny przepis dot. dzieł sztuki zarówno w zakresie jurysdykcji procesowej, jak i nieprocesowej. Należy przy tym zauważyć, że przepis ten nie będzie miał wpływu na te przepisy jurysdykcyjne prawa europejskiego, które jurysdykcję wyłączną polskiego sądu już i tak wyłączają. I tak np. na podstawie przepisów rozporządzenia nr 650/2012 w zakresie postępowania spadkowego przeprowadzanego w krajach UE zniesiona jest jurysdykcja wyłączna polskich sądów także w odniesieniu do polskich nieruchomości, jeżeli wchodzą one w skład masy spadkowej. Analogiczne wyłączenie dotknie wprowadzanej jurysdykcji wyłącznej w odniesieniu do dzieł sztuki. Odnosi się to jednak jedynie do niewielkiej części orzeczeń sądów obcych.

Bardzo istotną częścią ustawy jest jej art. 4 stanowiący przepis autonomiczny samej ustawy zmieniającej (nie stanowi on regulacji wprowadzanej do ustaw zmienianych, lecz „żyje własnym życiem” normatywnym – nie nowelizuje żadnych z trzech zmienianych ustaw, natomiast będzie on w polskim prawie funkcjonował jako przepis odrębny w ramach wprowadzanej ustawy). Przepis ten wprowadza uregulowanie intertemporalne, pozwalając oceniać wszelkie przypadki nabycia dzieła sztuki w świetle nowo wprowadzanych przepisów niezależnie od tego, w jakiej dacie doszło do objęcia w posiadanie zagrabionego przedmiotu. Tym samym zapewnia wprowadzanym przepisom realny byt prawny.

Projektowane przepisy nie wprowadzają jakiegokolwiek obciążenia finansowego dla Skarbu Państwa ani nie wiążą się z jakimikolwiek ciężarami finansowymi dla obywateli.

Projektowane przepisy nie wchodzą w jakąkolwiek interakcję z prawem europejskim. Materialne prawo cywilne pozostaje w całości poza kompetencjami Unii Europejskiej, żadne z rozporządzeń europejskiego prawa kolizyjnego nie dotyczy problematyki odzyskiwania własności dzieł sztuki. Ponadto należy podkreślić, że rozporządzenie Bruksela I (Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych) dotyczy również dzieł sztuki, jednak jedynie tych

wywiezionych nielegalnie w warunkach europejskiego wolnego rynku. Do takich dzieł sztuki odnoszą się także stosowne dyrektywy unijne (zob. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/60/UE z dnia 15 maja 2014 r. w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego, zmieniająca rozporządzenie (UE) nr 1024/2012). Żadna z regulacji prawa UE nie odnosi się do dzieł sztuki bezprawnie wywiezionych w czasie działań wojennych II wojny światowej.